

Právo soukromé a veřejné.

I. Pojem.

Právo soukromé je souhrn všech pravidel právních, jež jednotlivci zaručují ochranu a domáhání se účelů zvláštních, řádem právním jemu dovolených; je tudíž právo soukromé onou částí oboru právního, již označuje právo římské slovy »singulorum utilitatem spectat,« přehlížejíc výhradně k zájmům jednotlivce protívou ku právu veřejnému, které se obírá účelem pospolitým, státem sledovaným, kde jednotlivce zájmy svoje tomuto pospolitému zájmu podrobiti musí. Veřejné právo označují Římané slovy: »ius quod ad statum rei Romanae spectat.« Mluví se proto též o vlastním právu osoby (fysické neb právnické). Mluví se dále o vnitřním právu osoby, poněvadž se jím každé osobě určitý obor působnosti vykazuje, v němž ona nejsouc nikomu zodpovědna, volně své právo vykonavati na venek smí. Protívou k právu soukromému upravuje právo veřejné vnější vzájemné poměry mezi mocí státní a jednotlivými členy státu a veřejných i soukromých korporací. Právo veřejné naprosto nezávisí na libosti jednotlivce a nemůže býti dotknuto oprávněními plynoucími z práva soukromého, jak již ustanovuje všeobecně uznaná zásada: »ius publicum privatorum pactis mutari nequit.« Ale jako má jednatel a každý kruh právní své právo soukromé, tak má i jako člen veřejného právního řádu i své právo veřejné čili jak Ahrens (viz jeho Rechtsphilosophie, 1870) případně podotýká: »Jednatel není pouze osobou soukromoprávní, nýbrž zároveň též osobou veřejnoprávní, a má se zúčastniti, předpokládajíc, že je rozumně vyspělým, úkonů veřejných (právo volební, zastoupení národa, služba porotní) a má oddati se a působiti v životě veřejném, jenž může býti zachován při živoucí svěžesti jen čilým stykem mezi celkem a jednotlivými částmi a články a sesilováním vědomí a citu pospolitosti.« Právo veřejné zabezpečuje a pořádá tudíž státní zřízení a chrání jednak zařízení, jimiž bytí státního pořádku je podmíněno, jednak i práva, jež státním příslušníkům co takovým přísluší. Právo veřejné pevně stanoví ústavu, pořádá správu a určuje oběti, jež jednatel velikému celku státnímu přinéstí má. Je to zásada pořádku a nutnosti, kterou veřejné právo naproti jednateli zastává. Konečně liší se právo soukromé od práva veřejného podstatně i tím, že jistý obor práva soukromého — právo subjektivní — jednotlivci jen práv poskytuje a povinností mu zároveň neukládá, tedy jen práva skýtá a jednotlivci na vůli ponechává je vykonávati. V právu veřejném však jsou práva z pravidla zároveň i povinnostmi, takže oprávnění právem veřejným propůjčená určitými povinnostmi jsou obmezena.

II. Rozdělení práva soukromého.

1. Jak již bylo v odst. I. řečeno, dělí se právo soukromé podobně jako právo vůbec na právo subjektivní a objektivní. V prvním případě poskytuje právo soukromé jednotlivci výhody a oprávnění a přenechává mu na vůli je vykonávati. Objektivní právo je dle § 1 ob. obč. z. souhrn zákonů upravujících soukromá práva a povinnosti státních obyvatelů mezi sebou.

2. Dále rozeznávati možno všeobecné a zvláštní právo soukromé. Všeobecné právo obsahuje zásady, jež se vztahují na všeobecné styky obchodní rázu soukromoprávního a týkají se tudíž všech jednotlivých odvětví a oborů práva, pokud tyto něco zvláštního neustanovují. Zvláštní

právo obsahuje řadu oborů, jež vzhledem k své zvláštnosti zvláštního upravení vyžadují.

Sem náleží právo obchodní, směnečné a soukromé námořní, kdežto ob. obč. zák., jak již z pojmenování jeho plyne, zahrnuje všeobecné právo, takže ustanovení jeho platí ohledně všech těch oborů práva soukromého, jež se nevztahují k vytčeným speciálním odvětvím. Právo všeobecné rozpadá se vzhledem k látce, kterou upravuje, ve 3 velké obory: právo osobní, věcné a závazkové. O dalším podrobnějším rozdělení těchto tří oborů viz čl. »Zákoník občanský.«

III. Rozdělení práva veřejného

Právo veřejné bylo posud velice různě rozdělováno. Není úkolem tohoto článku blíže rozbíratí pokud se týče kritisovati různá tato rozdělení a důvody pro ně uváděné. Rozdělení práva veřejného v právo formální a hmotné jen malokteří odporují. Toto rozdělení bylo odůvodňováno tím, že stát požívá práva předkem pro sebe sama, pro své trvání a k ochraně svého bytí a své veškeré organizace — formální právo státní — na druhé straně nachází se stát v právních vztacích ke všem oborům životním a kulturním, jež pravidly právními upraveny bývají; souhrn těchto práv tvoří hmotné právo státní, jež má tudíž k platnosti přivéstí výsostní oprávnění státu vzhledem ke všem odvětvím vzdělanosti a povolání. Tato práva dlužno však dobře lišiti od samostatného vnitřního práva zvláštních odvětví kulturních, tak na př. nelze smísiti výsostní právo státu k církvi s vlastním právem církevním, byť i se toto vztahovalo na poměry státní. Formální právo státní zahrnuje právo ústavní a správní. Ahrens přibírá do práva správního i preventivní justici či právní policii a veškero trestní soudnictví. Toto rozdělení bere se však proto v odpor, poněvadž sotva lze správu a vykonávání trestní pravomoci zahrnouti pod stejné hledisko, poněvadž mnoho různého vykazují, takže by se spíše doporučovalo rozdělení ve právo ústavní, správní a vykonávání trestní pravomoci.

Hmotné státní právo zahrnuje veškero zákonodárství, které upravuje poměr státu k jednotlivým církvím a náboženským společnostem, dále všechna odvětví vzdělanosti, výchovu a vyučování, veřejnou mravnost a národní hospodářství. Zvláštní část práva veřejného tvoří pak právo mezinárodní.

IV. Vztahy mezi právem soukromým a veřejným.

S rostoucím rozvojem styků obchodních, mohutněním organizace státní a šířením se státního právního řádu na všechny poměry a zařízení obchodní dostavují se jisté spory mezi oborem práva soukromého a veřejného, takže těžko je vytknouti přesně mez mezi právem soukromým a veřejným a to hlavně i proto, poněvadž vztahy veřejného práva ku právu soukromému rozmanitého bývají druhu. Lze je shrnouti pod tato hlediska:

1. Ustanovení občanskoprávní doznávají obmezení zákonnými předpisy veřejnoprávními.

2. Soukromoprávní ustanovení bývají zákony politickými dále prováděna, pokud se týče, blížeji určována a doplňována.

3. Civilní právo pojalo do sebe i části práva veřejného, které sluší tudíž dle zásad práva veřejného posuzovati a rozhodování o podobných otázkách výhradně úřadům správním ponechati.

4. Jsou jisté záležitosti veřejnoprávní, které lze konečně rozhodnouti teprve po pravoplatném zjištění jednotlivých otázek prejudiciálních nálezem soudu civilního a zase naopak jsou případy, o kterých soudce civilní teprve tehdy rozhodovati může, když byly jednotlivé otázky prejudiciální vyřízeny cestou správní.

5. Jednotlivé spory rázu soukromoprávního řeší úřadové političtí.

6. O jiných záležitostech veřejnoprávních rozhodují z části úřady správní, z části pak soudy.

7. Mnoho je otázek soukromo- i veřejnoprávních, pokud se týče příslušnosti pochybných, takže buď vznikají spory o příslušnost aneb jak soudové tak i úřadové správní za nepříslušny se prohlašují.

ad 1. Vyhlášovací patent k ob. obč. z. ustanovuje v odst. IX., že v platnosti zůstávají nařízení týkající se předmětů politických, kamerálních neb finančních, jež práva soukromá obmezují neb blíže určují, byť i se jich nebylo v tomto zákoně výslovně dovoláváno. Toto ustanovení vychází patrně s hlediska, že je nutno ve svazku státním, by při vyskytnuvší se kolisi blaho jednotlivce se podrobilo blahu celku a že tudíž musí doznati právo soukromé různých omezení. Tím došla výrazu vnitřní souvislost mezi právem veřejným a soukromým již při sdělení a vydání obč. zákonníka. Nepřehledná řada ustanovení práva občanského hlavně ob. obč. z. a naopak i práva veřejného navzájem se dovolává. Zmíniti se zde sluší jen o vynikajících a nejdůležitějších případech, ježto dle povahy věci úplný výpočet podati nelze. Kdežto § 139 o. o. z. ukládá rodičům právo a povinnost pečovati o výchovu a vyučování hlavně ohledně náboženského vyznání, obsahuje hned § 140 o. o. z. omezení, že otázku, v jakém náboženství má býti vychováváno dítě, jehož rodičové různého jsou vyznání a v jakém stáří smí dítě přestoupiti k vyznání jinému, než ve kterém bylo vychováno, sluší posouditi dle pravidel zákonů politických (viz zák. ze dne 25. května 1868, č. 49 ř. z., čl. 1.).

§ 323 o. o. z. vyslovuje zásadu, že nelze vyzvati držitele věci k udání titulu, § 325 o. o. z. poukazuje však ohledně výjimek z tohoto pravidla na zákon trestní (na př. při deliktech majetkových a na jednotlivé zákony politické (na př. §§ 307—343 cel. a mon. řádu).

Přivlastnění si věcí pána nemajících je tím obmezeno, že nemá místa, pokud právo okupační je zákony politickými za jistých podmínek jednotlivým osobám propůjčeno neb vyhrazeno (§ 382 o. o. z.) (na př. hledání a dobývání vyhrazených nerostů; §§ 3 a 5 horn. z.), rovněž chytání zvířat (§ 383 o. o. z.) (viz čl. Právo honební), konečně přivlastnění si výrobků státu vyhrazených (§ 385 o. o. z.) (viz čl. Monopoly).

Zásada, že každý vlastnictvím svým dle libosti nakládati může, obmezena je s hlediska zájmu veřejného. Proto ponecháno je zákonům politickým rozhodovati o tom, jak dalece nutno, žádá-li toho obecné dobro, vlastnictví věci za přiměřené ovšem odškodnění postoupiti (§ 365 o. o. z., viz čl. Expropriace); rovněž rozhodují zákony politické o tom, pokud dlužno pozemky pro úplné jich zanedbání aneb stavení pro opomenutí nutných oprav, za opuštěné pokládati a je posavadním vlastníkům odebrati (§ 387 o. o. z.).

Ustanovení o smlouvě nakladatelské bývají různě obmezována předpisy veřejnoprávními o literárním vlastnictví, rovněž i smlouvy odvážné

ohledně zapovězených her a loterie státu vyhrazené (§ 1272 a § 1274 o. o. z.).

ad 2. Nepřehledná řada předpisů politických zákonů blíže provádí a doplňuje ba dokonce i podstatně mění zásady ob. z. ob., tak na př. vyslovuje § 290 o. o. z. zásadu, že předpisy soukromoprávní o tom, jak věci se řádně nabývají, zachovávají a na jiné převádějí, zpravidla platí i o jmění státním a obecním; správa a užívání těchto statků upravena je však právem státním a speciálními předpisy politickými povaze věci spíše odpovídajícími. Právo pastvy jako služebnost posuzuje se arcí dle povšechných zásad ob. z. obč., avšak o výkonu pastvy bližší předpisy obsahují zákony politické a lesní (§§ 498 a 499 o. o. z.), rovněž celá řada nařízení o pastvě a době pastvy (§ 501 o. o. z.).

Způsobilost řeholníků děditi a poslední pořízení činiti, upravena je předpisy politickými (§§ 539 a 573 o. o. z.). Příspěvky, jež platí se z dědictví k ústavům veřejným (třetina chudých, příspěvky školní a nemocenské) posouditi třeba dle předpisů politických rovněž i zabrání statků bezdědkých (§§ 694, 769 a 818 o. o. z.) (viz čl. Odúmrť). Platnost smluv, jež uzavírají se s obcemi a veřejnými korporacemi (církvní obce) upravena je blíže zákony politickými (§ 867 o. o. z.), dále rozvržení škod válečných (§ 1049 o. o. z.). Práva a povinnosti z poměru mezi pánem a čeledínem vyplývající upravují zvláštní předpisy politické (§ 1172 o. o. z.) (viz čl. Čeledí).

ad 3. Ob. obč. z. obsahuje však i ustanovení, která v obor práva soukromého nespádají, nýbrž jsou rázu čistě veřejnoprávního, tak zejména §§ 28 a 33 o. o. z., které jednají o státním občanství. Jeť nade vši pochybnost, že tato zákonná pravidla jsou rázu veřejnoprávního, byť i byla pojata do ob. obč. zák. To plyne již z toho, že o nabytí a pozbytí rakouského státního občanství rozhodují skoro bezvýjimečně úřadové správní. Též ve věcech manželských rozhodují z veliké části úřadové správní; tak zvláště sem patří: prominutí ohlášek, manželských překážek, předpisy o uzavření civilního sňatku z nouze, zvláště předpisy § 72 o. o. z., který dopřává snoubencům práva stížnosti k úřadům politickým, bylo-li odpíráno předsevzetí sňatku.

ad 4. Právo veřejné odkazuje otázky prejudiciální, na nichž rozhodnutí jeho závisí, na soud civilní, tak na př. určuje § 5 tr. ř., že v trestním řízení musí otázka platnosti manželství rozhodnuta býti předkem soudcem civilním, jehož nález je pak základem rozhodnutí trestního. Rovněž ve sporech o výsady rozhoduje dle § 48 zák. o výs. některé otázky předběžné soud civilní. V záležitostech domovských buď předkem cestou správní zjištěna výše nákladů na osobu nuznou vynaložených a pak teprve lze pořadem práva domáhati se náhrady na osobách náhradou povinných.

ad 5. Sem náleží spory mezi pány a čeledí, dále spory z poměru uřednického a námezdního živnostenských pomocníků do 30 dnů po zrušení poměru služebního (§ 87 živ. ř.). Konečně spory soudům rozhodčím zvláštními zákony upraveným přikázané.

ad 6. Takové obory práva veřejného, kde jednotlivé případy přikázány jsou soudům, jiné opět úřadům politickým jsou velmi četné. To blíže vyloženo hlavně v čl. Příslušnost ve věcech vodních, Konkurence při stavbách církevních Expropriace, Patronát, Privilegia a j.

ad 7. O tomto případě bude blíže jednáno v čl. Spory o příslušnost a Soud říšský.

Právo soukromé mezinárodní.

I. Pojem.

Mezinárodní právo soukromé neboli nauka o místní konkurenci zákonů určuje, kterého pozitivního zákona sluší užití, když právní poměr vznikl v jiném státě, než ve kterém právní účinky nastati mají. Ježto zákonodárství je aktem suverenity, musí uznáno býti pravidlo: V obvodu každého státu je pozitivní právo jeho rozhodným pro právní poměry v něm účinné. Tuto suverenitu musí každý stát i ostatním státům přiznati a právní poměry v těchto státech dle zákonů tam platných založené, jakožto po právu stávající uznávati. Ze suverenity stejnou měrou všem státům příslušející podává se tudíž pro mezinárodní právo právní zásada, že každý poměr právní posuzovati sluší dle pozitivních zákonů toho státu, kde poměr ten byl založen. Tato zásada plynoucí z principu státní svrchovanosti není však nikde úplně provedena; dějinný rozvoj národů vedl k výsledku zcela jinému. Původně nepožívali cizinci vůbec žádného práva. Nepříjemnostem s tím spojeným mohli se jen tím vyhnouti, že se ve větším počtu co kolonie usazovali, ve kterémž případě pak jako dříve zachovávali zákony své domoviny. Tak žily ve starověku fenické a řecké kolonie dle práva fenického a řeckého, tak žily ve středověku kolonie hansou založené dle práva měst hansovních, kolonie založené Portugalskem, Španělskem, Holandskem a Anglií řídily se právem země domovské. Tak žijí i v době nejnovější evropské kolonie na Východě a v cizích dílech světa dle domácího evropského práva. Znenáhla přiznávalo se právo jednotlivým cizincům, kteří za obchodem do země přišli. Tak utkvěl názor, že každý i v cizině podléhá zákonům své vlasti, a posuzování byli tudíž cizinci i jich movitostí, které obyčejně z vlasti své s sebou přinesli, dle jich práva domovského. Naproti tomu byli však cizinci z držení ba i z užívání tuzemských nemovitostí naprosto vyloučeni. Ohledně těchto platil nejen po celý středověk, nýbrž i do doby nejnovější výhradně zákon místní (*lex rei sitae*). Když cizinci častěji přicházeli a s tuzemci v obchodní styky vcházeli, ujalo se přesvědčení, že cizinci ve příčině právních jednání v tuzemsku uzavřených i tuzemským soudům podrobiti se musí. Byl tudíž jich osobní stav a jich osobní způsobilost k činům právním posuzován dle zákonů jich domoviny a byli podrobeni cizinci i ohledně jich nemovitostí v tuzemsku se nacházejících a závazků jimi v tuzemsku postoupených i deliktů tamtéž spáchaných zákonům tuzemským.

II. Za vlády těchto názorů předsevzata byla kodifikace našeho občanského práva a jeví se stopy náhledů těchto v nečetných §§ obč. ob. z. právo mezinárodní upravujících. Jsou to §§ 4, 33 až 37 a 300 o. o. z.

1. §§ 4 a 34 o. o. z. jednají o osobní způsobilosti k právům a ustanovují, že se tato řídí politickým státním občanstvím. § 35 o. o. z. má na zřeteli patrně totéž právo, o němž mluví § 34 a označuje toto právo stručněji a přesněji jako zákon, jemuž cizinec co poddaný podléhá. Někteří vykladatelé § 34 o. o. z. položili důraz na bydliště a tvrdili, že osobní způsobilost cizinců k právům řídí se právem bydliště cizince a teprve, není-li tu bydliště, oním zákonem, jemuž cizinec jako poddaný podléhá. Avšak tento výklad odporuje vykladacímu pravidlu § 914 o. o. z., které praví, že výklad nesmí žádný vnitřní odpor přivoditi, a odpor by tu zajisté byl,